

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

Факултет „Финанси“

Катедра „Финанси и кредит“

Докторант Йордан Чорбаджийски, D010219216

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“ (по икономика) по докторска програма „Финанси,
парично обращение, кредит и застраховка“ (Финанси) на тема:

ФИНАНСОВ АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА АБСОРБЦИЯТА И ЕКСПОРТА В СЕКТОРА НА ВИНОПРОИЗВОДСТВОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Научен ръководител:

Доц. д-р Валентин Милинов

Свищов

2024

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на катедрения съвет на катедра „Финанси и кредит“ при Факултет „Финанси“ на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ - гр. Свищов.

Данни за дисертационния труд:

Брой страници – 176

Брой фигури – 14

Брой таблици – 23

Брой литературни източници – 115

Брой публикации на докторанта – 3

Защитата ще се проведе на 14.01.2025 г. от 11,00 ч. в Заседателната зала „Ректорат“ на СА „Д. А. Ценов“.

Материалите по защитата са на разположение в Отдел „Докторантура и академично развитие“.

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на темата

Националната и европейска финансова подкрепа може да осигури нови възможности за развитие на българското винопроизводство и благоприятни условия за оптимизиране на експорта на вино. Това предпоставя пред финансовия мениджмънт приемане на ефективни инвестиционни решения в иновативни технологии и водещи маркетингови политики за постигане на по-добра конкурентоспособност на българските качествени вина на международните пазари при ограничен производствен капацитет, но с потенциал за технологична модернизация на винопроизводствените предприятия.

Оптимизиране на възможностите за експорта на българските вина може да бъде подкрепена от ефективните мерки, заложи в Общата програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор на България, където акцента е насочен към стимулиране на конкурентоспособността, пласмента и дистрибуцията при българското винопроизводство.

Важно място има и повишаването на квалификацията на служителите и работниците, чрез инвестиции в човешките ресурси и внедряването на иновативни технологии, което ще имат решаващо значение за да превърнат производството по-ефективно за икономическия напредък, което ще е в полза за сектор винопроизводство и икономиката на България. В началото те ще стартират в няколко водещи предприятия, а по-късно, ще бъдат въведени и в останалите винарски изби за да се извлече максимална полза за сектор винопроизводство и икономиката.

В дисертацията се представя възможните икономически ефекти при приемането на национален приоритет за развитие на българската винарска индустрия и повишаването на експортната насоченост на българското винопроизводство за подобряване на финансовата устойчивост в сектора.

2. Обект и предмет на изследването

Настоящата дисертация има за **обект** на изследване винопроизводството в Република България по примера на водеща българска винарска изба, а за **предмет** - предизвикателствата пред финансовия анализ и оценката на експорта в сектора на винопроизводството за периода на членство на Република България в ЕС.

3. Изследователска теза

В дисертационния труд авторът защитава тезата, че анализът и оценката на ефективните инвестиционни решения в сектора на винопроизводството се идентифицират с мащабите и тренда на абсорбцията и експорта като фактори на икономическия растеж.

4. Цел на дисертационния труд

Основна цел на изследването е чрез финансов анализ и оценка на инвестиционните решения в сектора на винопроизводството да се идентифицират мащабите и тренда на абсорбцията и експорта като фактори на икономическия растеж.

5. Задачи и методология на изследването

Изпълнението на поставената цел предполага няколко важни задачи:

1. Теоретични пояснения за същността и възможностите за оценка на инвестиционните решения в сектора на винопроизводството.
2. Определяне на методиката за изследване на конкурентост и ефективност на производствения потенциал в сектора на винопроизводство у нас.
3. Оценка на инвестиционните решения и влиянието на институционалната среда върху процеса на абсорбция и експорт в сектора на винопроизводството.

В дисертационния труд авторът използва следните стандартни научноизследователски методи като: метода на анализа и синтеза, сравнителния метод, индуктивния и дедуктивния метод, методи за проучване и оценка на производствения потенциал, ефективността и конкурентоспособността и други. Чрез прилагането в дисертацията на графически и статистически инструментариум при анализ на публични данни по изследваната материя потвърдена основната изследователска теза.

6. Обхват на изследването

Обхватът на изследването следва критичен преглед и анализ на специализираната научна литература в областта на развитието на винопроизводството и експорта на вино. Изследват се стратегически за сектора възможности за анализ на методи за оценка на производствения потенциал и възможностите за развитие на субектите, заети във винопроизводството на българския пазар чрез ефективна институционална подкрепа. Анализират се и се оценяват тенденциите и постигането на позитивни ефекти върху финансовата устойчивост на сектор винопроизводство при използването на добри практики за инвестиционна активност в иновативни технологии и човешки ресурси по примера на водеща винарска изба.

В дисертацията се акцентира върху проблемите и перспективите при управлението на инвестиционната активност в сектора винопроизводство и възможностите за институционално подпомагане на бизнеса, за гарантиране на финансова устойчивост. Чрез прилагането на утвърдения методически инструментариум в хода на изследването се потвърждава представената изследователска теза.

Във връзка с пълнотата на изследването и допълване на изводите, които правим в защита на авторската теза представяме и едно анкетно допитване, което потвърждава определени проблеми и предизвикателства,

стоящи пред сектор винопроизводство, свързани с възможностите за повишаване на качеството на произведената продукция и експорта в традиционните за България региони. Обработените данни от проведено анкетно допитване, систематизирани отговори и получените резултати (съгласно класификатора на НСИ на икономическите дейности – КИД 2008) от анкетно проучване на тема: "Финансов анализ и оценка на абсорбцията и експорта в сектора на винопроизводството в Република България" може да видите на линк - <https://forms.gle/t3Jqgb68AoJxWuRt5>

Емпиричното изследване в дисертацията се ограничава до обхвата на подотрасъл винопроизводство като проследява тенденциите и перспективите за повишаване на абсорбцията, конкурентоспособността и експорта в българската винарска индустрия по примера на водеща винарска изба „Черноморско злато“ АД. В подкрепа на изследването е проведено анкетно проучване, което се базира на анализ и оценка на експертното мнение на мениджъри и потребители от страната за периода 2019-2023г.

Извън обхвата на настоящото изследване са останали някои въпроси, свързани с технологичния, маркетингов и организационния процес, свързан с производството на грозде, вино и провеждането на винен туризъм в лозаро-винарските райони в България.

7. Структура на изследването

Дисертационният труд е с общ обем 176 стандартни страници, структуриран в три глави по следния начин:

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ

ГЛАВА ПЪРВА

Теоретични основи за оценяване на абсорбцията и експорта в сектор винопроизводство

ГЛАВА ВТОРА

Методика за секторни анализи и оценки в сектор винопроизводство

ГЛАВА ТРЕТА

Предизвикателства и тенденции пред експорта при винарската индустрия в България след пандемията

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

ПРИЛОЖЕНИЯ

8. Приложимост на резултатите от изследването

Икономически растеж е функция на растежа на отделните отрасли, където важно място заема отрасъл земеделие, хранително-вкусовата промишленост и сектора на винопроизводството. Динамичното позитивно развитие на винарските изби може да се базира само върху иновативни инвестиционни решения, вземани от финансовите мениджъри. Водещите позиции, които трябва да заема винопроизводството в аграрния отрасъл и икономиката на България, се обуславя от съществуващи национални традиции на развитието в бранша и новите възможности за разкриване на неговия допълнителен потенциал за европейския пазар. Проследяването на водещи аспекти в развитието на винената индустрията в края на XX и началото на XXI век отчита периоди на възходи и спадове поради новите пазарни реалности, като акцента вече се поставя върху качеството и разнообразието на готовата продукция. Подкрепата за винарските изби в България може да бъде, както финансова така и чрез хармонизиране на корпоративното европейско данъчно облагане, което да осигури преки стимули за по-бързото въвеждане на иновативни технологии и подобряване на конкурентоспособността и качеството на готовата продукция при винопроизводителите за постигане на добър експорт и по-бърз икономически растеж.

II. Основно съдържание на дисертационния труд

ГЛАВА ПЪРВА

ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА АБСОРБЦИЯТА И ЕКСПОРТА В СЕКТОР ВИНОПРОИЗВОДСТВО

Европейската хранително-вкусовата промишленост в началото на 21 век претърпя редица икономически сътресения, свързани с локални и глобални кризи, пандемия, войната в Украйна и нарушените доставки на енергийни суровини, недостиг на работна ръка, зависимост от външни пазари, ограничен достъп до инвестиции и капитал, динамични промени в предпочитанията на потребителите и др. Климатичните промени и въвеждането на новите регулации за опазване на околната среда поставят въпроса за структурни промени в бранша.

Има редица фактори, които влияят положително върху развитието на българската хранително-вкусова промишленост. Това са: традиционно добре развито земеделие и био-земеделие, над 58% от земята на България е предназначена за селско стопанство, нараства на покупателната способност на населението и потребителското търсене. Хранително-вкусовата промишленост в България възлиза на една пета от цялото промишлено производство и е индустрия в размер на 7,06 милиарда щатски долара. Заетите в сектора са почти сто хиляди служители, като в него има около 6300 фирми. Водещите под-сектори в рамките на хранително-вкусовата промишленост хлебопроизводството и сладкарството, производството и преработването на млечни продукти, продукти от червено месо и пилешко, преработване на плодове и зеленчуци, сладки и винопроизводство.¹

Световните мерки за борба с пандемията през 2020 година причиниха големи загуби за бизнеса от реалния сектор, в който попада и лозаро-

---

¹ Служба „Чуждестранно селско стопанство” на Министерството на земеделието на САЩ (2018), Търговията на дребно с храни в България (USDA FAS (2018), Retail Foods Bulgaria)

винарството. Динамичните промени на световните пазари и строгите мерки за борба с пандемията предизвикаха около 20-25% общ спад на пазара на вино за периода 2020-2021 година.

Свърхпроизводството на вино в Европа и последиците от мерки за борба с Пандемията направи добивът на грозде все по-нерентабилен за производителите. През 2020 са сключени договори за над 60 проекта за подпомагане от програмата за „Преструктуриране и конверсия на лозя“. Тя дава възможност за реорганизация на лозовите насаждения с пресаждане на нови подходящи площи, подмяна на сортовете и модернизиране на техниките за добив на грозде. Производителите, които се възползват от нея, впоследствие ще имат възможност да отговорят на търсенето на пазара на други сортове и да подобрят условията за производство на стопанствата си. Мярката е част от Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор. Прилага се и „Застраховане на реколтата“ – за първи път през този програмен период и „Инвестиции в предприятия“, което дава възможност на производителите да модернизират производствените си бази.

Настъпващата икономическа рецесия изисква приемането на нова национална стратегия за целенасочено подпомагане и развитие на сектора, който включва и финансовото подпомагане на гроздопроизводителите и данъчни облекчения за винопроизводството. Те са от изключително значение за сектора, защото произвеждат суровината, от която се прави търсеното вино от качествено грозде. Винопроизводството трябва да се превърне в национална политика, която да засили контролът в сивия сектор. Общата икономическа устойчивост в национален мащаб на аграрния отрасъл и в частност на сектор винопроизводство, може да окаже позитивно влияние върху стабилното развитие на винопроизводителите.

Важен подход определя устойчивостта на аграрните системи в различните сектори като “способност за удовлетворяване на многообразни

цели (във времето)” (Brklacich et al., 1991; Hansen, 1996; Raman, 2006). Целите обикновено включват осигуряване на продоволствена сигурност и достигане на определено жизнено равнище, което определя съществуването на многообразна система за оценка, включващи екологични, икономически и социални аспекти на устойчивостта (Fuentes, 2004; Lopez-Ridaura, Masera, and Astier, 2002; Sauvenier et al., 2005; Хаджиева и др., 2005).

Въпреки различията и разнообразието в отделните структури, мощности и типове винарски изби за винопроизводство (фамилни или корпоративни) имат поставени високи целите, които съвпадат в частта си, свързана с: ресурсна осигуреност (снабдяване с суровини и материали), финансова помощ от европейската комисия, максимизиране на печалбата, търсене на обществена подкрепа за проекти и програми за регионално развитие, запазване на водещите позиции на винопроизводството в аграрния сектор на България и др.

Таблица 1

Винопроизводители в България за 2022 г.

Структура на винопроизводителите към ноември 2022 г. въз основа на регистриран съдов капацитет²

	Брой предприятия	Дял в общия брой предприятия, %	Общ капацитет, hl	Дял в общ капацитет, %
До 100 hl	51	14%	2 260	0,05%
Над 100 до 500 hl	86	24%	22 811	0,46%
Над 500 до 1000 hl	43	12%	31 707	0,63%
Над 1000 до 5000 hl	78	22%	181 140	3,62%
Над 5000 до 10 000 hl	31	9%	212 242	4,24%
Над 10 000 до 100 000 hl	54	15%	1 883 044	37,64%
Над 100 000 hl	13	4%	2 669 181	53,36%
Общо	356		5 002 385	

Източник: ИАЛВ

² За част от регистрираните винопроизводители липсва информация и не са включени в таблицата

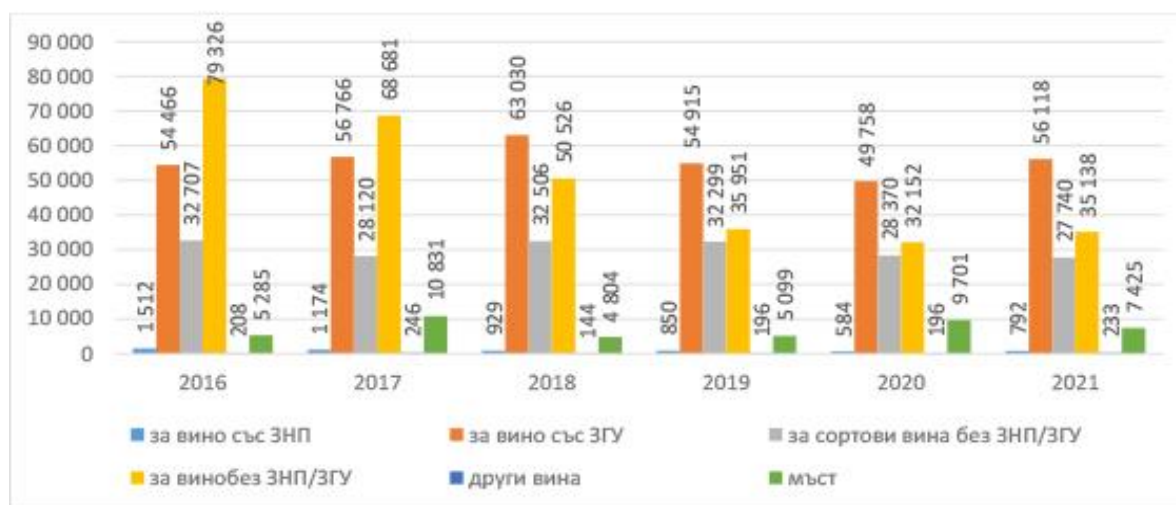
В съвременните икономически условия, за да се затвърдят по-добрите позиции на България във винопроизводството и умерената употреба на вино, което включва и по-добра оценка за абсорбцията² и износа на вино за Европа, са необходими качествена суровина и използването на иновативни технологии за производството на грозде и вино в страната.

По данни на Изпълнителна агенция по лозата и виното (ИАЛВ) за месец ноември 2022 година вече са регистрирани 356 винопроизводители. (Виж таблица 1).

Таблица 2

Преработено грозде от винарските предприятия в България за периода 2016-2021 година.

Преработено грозде от винарски предприятия, тона

Източник: ИАЛВ

Тези данни показват относително стабилизиране на добрите постижения за българското винопроизводство през изследвания период

² абсорбция : на английски език: absorption. на латински език: effusio, което се използва най-често като термин за усвояване или поглъщане на течности.

2017-2023г. , което кореспондира с повишаващия се интерес към качествени вина, както на вътрешния пазар, така и за износ. Данните от Изпълнителна агенция по лозата и виното показват ръст в обема на преработеното грозде от винарските предприятия по всички направления³. (Виж таблица 2).

За постигането на поставените изследователски цели при анализа и възможностите за оценка на управленска ефективност във българското винопроизводство при подобряване на експорта могат да се използват различни показатели за ресурсна осигуреност, за дейността, за ефекти от обществена подкрепа и т.н. При изготвянето на анализ и оценка на финансовата устойчивост, мениджърския екип трябва да отчита определен “времеви” аспект защото “ако идеята за продължаването във времето е пропусната, тогава тези цели са нещо различно от устойчивостта” (Hansen, 1996).

Теоретичните постановки за изграждането, съставянето, анализирането и отчитането на експорта и платежния баланс на страната се извършва на базата на събраната статистическа информация на основание чл. 42 от Закона за Българската народна банка (обн., ДВ, бр. 46 от 10.06.1997 г., изм., ДВ, бр. 59 от 2006 г.) и чл. 7 - 10 на Валутния закон (ВЗ) (обн., ДВ, бр. 83 от 21.09.1999 г., изм. и доп., бр. 60. Събраната актуална информация се обработва от отдел „Платежен баланс и външен дълг“ към дирекция „Статистика“ на БНБ при спазването на необходимата конфиденциалност.⁴

---

³ По данни на Изпълнителна агенция по лозата и виното (ИАЛВ) към министъра на земеделието.

⁴ Българската народна банка изготвя и публикува както аналитичното, така и стандартното представяне на платежния баланс в съответствие с петото издание на „Ръководството по платежен баланс“ (МВФ, 1993), и с „Ръководните правила на Европейската централна банка“² като методологията за отчитане на платежния баланс е концептуално свързана с тази на Системата от национални сметки (СНС). Статиите на платежния баланс кореспондират в голяма степен със съответните елементи на сметка Останал свят от СНС. Съществува тясна взаимовръзка и между Международната инвестиционна позиция и платежния баланс. Финансовата сметка на платежния баланс представя транзакциите (потоци) на една икономика, свързани с външните ѝ финансови активи и пасиви, които се отразяват върху размера на притежаваните външни финансови активи и пасиви, отчитани в международната инвестиционна позиция

Негативното външно салдо за България е съществен макроикономически проблем, който оказва негативно въздействие върху производителите от различни отрасли и сектори в икономиката, потребителите и инвеститорите. За един продължителен период от време големия дефицит по текущата сметка имаше отрицателно влияние върху фискална политика на България и размера на бюджетното салдо, което има негативен ефект върху качеството на предлаганите публични услуги, данъчното облагане, размера на външния дълг и др.

В настоящото научно изследване, се извършва анализ и оценка на динамиката в развитието на винопроизводството в различните региони на България и влиянието на различни фактори за повишаване на качеството на готовата продукция и възможностите за повишаване на относителния дял в експорта. Представят се основните предизвикателства пред сектор винопроизводство в България, в периода след присъединяването към ЕС като логично следствие от факторите за генериране на растеж базирани на вътрешното потребление, инвестициите и експорта. Пандемичната 2020 г. доведе до криза лозаро-винарския сектор като промените в ситуацията са оценяват като изключително динамични. Стартът на 2020 г. бе много добър с тенденция на повишено търсене и продажби на вино. Това е логично продължение на възходящия тренд на развитие на сектора за десетилетието 2010-2019 год. Затварянето на заведенията през март 2020 год. беше огромен удар за сектора, защото чрез логистични ХоРеКа канала⁵ се реализира основното количество от произведеното вино, особено за по-малките бутикови изби. Консумацията се пренасочи в домовете на хората, а продажбите - в магазинната мрежа. През лятото имаше леко съживяване на пазара, което навакса загубите от първата половина на годината. Въпреки че голяма част от туристите от вътрешния пазар избраха да летуват в България,

---

⁵ Заб. Има се предвид групата клиенти **Хотел/Ресторант/Кафе** (HOTel/REstaurant/CAfé)

липсата на чуждестранни клиенти се отрази логично и при виното, и при високо-алкохолните напитки. Повторното затваряне на заведенията, и то в период, в който се реализира до 20% от продажбите – месец декември, е вторият сериозен удар върху бранша. Равносметката е около 20-25% общ спад на пазара на вино за 2020 г., като за 2021-а е още по-тежка за сектора.

В таблица 3 е представено влиянието на отделните групи вина върху общото производство в България през този период.

Таблица 3

Множествена регресионна статистика на влиянието на отделните групи вина върху общото производство в България за периода 2020-2021г.

(чрез десетично логаритмуване на годишното изменение)

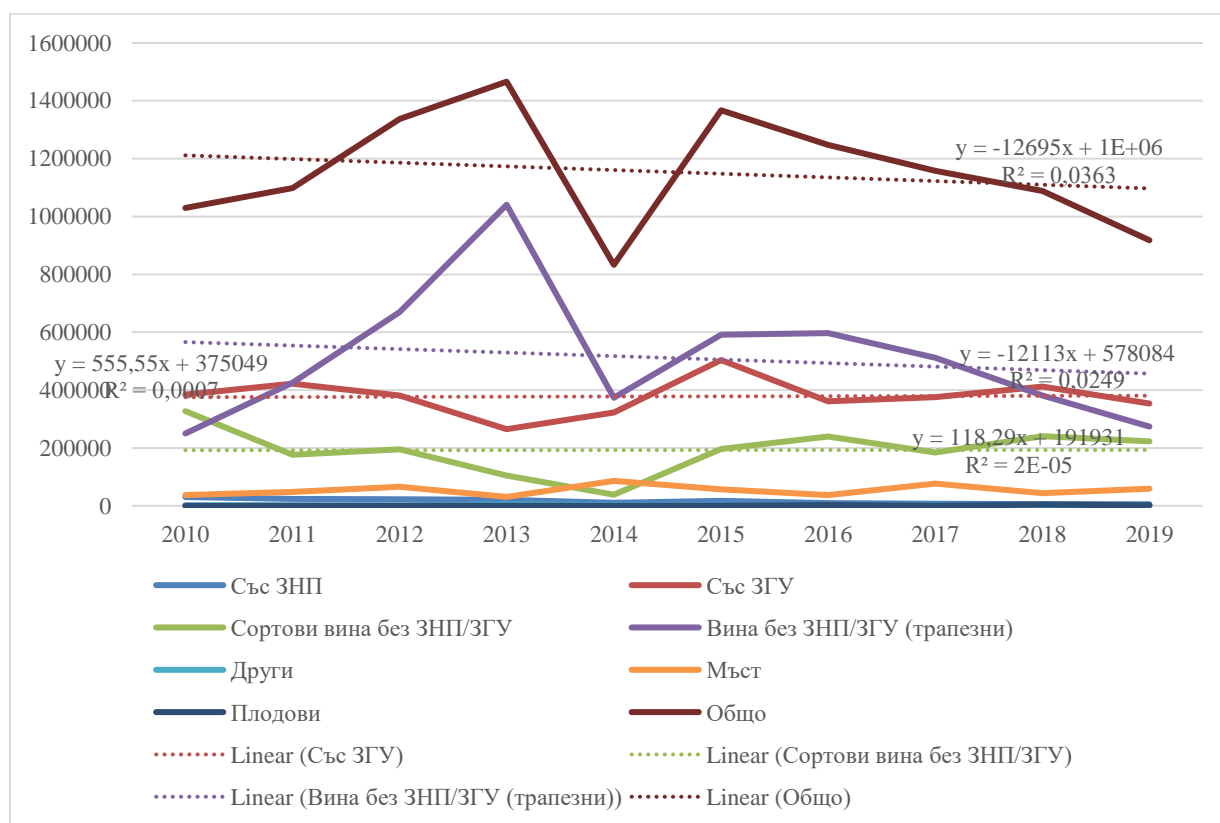
SUMMARY OUTPUT

<i>Regression Statistics</i>						
Multiple R		0.9967				
R Square		0.9934				
Adjusted R Square		0.9475				
Standard Error		0.0659				
Observations		9				
<i>ANOVA</i>						
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Significance F</i>	
Regression	7	0.6568	0.0938	21.6145	0.1642	
Residual	1	0.0043	0.0043			
Total	8	0.6612				
	<i>Coefficients</i>	<i>Standard Error</i>	<i>t Stat</i>	<i>P-value</i>	<i>Lower 95%</i>	<i>Upper 95%</i>
Intercept	0.0237	0.0428	0.5540	0.6779	-0.5204	0.5678
Със ЗНП	0.2220	0.1593	1.3938	0.3962	-1.8019	2.2459
Със ЗГУ	-0.2937	0.7688	-0.3821	0.7677	-10.0625	9.4750
Сортови вина без ЗНП/ЗГУ	0.0707	0.1220	0.5796	0.6656	-1.4796	1.6211
Вина без ЗНП/ЗГУ (трапезни)	0.4407	0.2334	1.8885	0.3100	-2.5244	3.4058
Други	-0.2037	0.4719	-0.4316	0.7406	-6.2000	5.7926
Мъст	0.0168	0.0953	0.1768	0.8886	-1.1938	1.2275
Плодови	-0.0116	0.0994	-0.1164	0.9262	-1.2743	1.2512

Източник: МЗХГ, отдел „Агростатистика“

Регресионното моделиране на общото производство за периода преди

пандемията не отличава нито една от седемте категории вина като бенчмарк за влияние върху крайния кумулативен резултат. Това е следствие от различните природо-климатични влияния през отделните години върху отделните сортове вина и респ. производства и взаимното компенсаторно влияние върху крайния резултат. При изследването на данните в хектолитри и по години, от гледна точка на единични регресионни модел на зависимостта, с най-близка бета на уравнението на регресионната линия спрямо коефициента бета на общото производство се явяват и най-масовите трапезни вина в началото на изследвания период. (без ЗНП/ЗНГ), (Виж. фиг. 1.)

Фигура 1. Единични регресионни линии на производството на вина в България (в хектолитри) за периода 2010-2019 год. по данни на ИАЛВ

В кризисната 2020 год. в помощ на винопроизводителите съвместно с МЗХГ е приложена програма за „Кризисно съхранение на вино“ – субсидия,

която се изплаща на производителите на напитки за тези количества течности, които не могат да се реализират на пазара в условията на пандемията и последствията от нея. Интересен факт е, че тази мярка се прилага благодарение на това, че България инициира през европейските институции дебат за предоставяне на част от неизразходвания бюджет от Програмата за развитие на селските райони. Разрешено е финансово подпомагане и за винения сектор по извънредните COVID-мерки извън обхвата на Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор.

Анализът сочи, че отрицателни влияния и финансови загуби има не само при винопроизводителите. При гроздопроизводителите проблемите също имат своя история и COVID-кризата се яви застрашаващ фактор за тяхното оцеляване. Изследвания на ИАЛВ сочат, че от години се изкореняват винени лозя и причината за това са високите разходи за отглеждането им. Ето защо следва да се съсредоточат усилията в справянето с този проблем. За целта екипа на Националната лозаро-винарска камара договори две мерки за подпомагане с Министерство на земеделието, храните и горите (Nenkova, P., Mihaylova-Borisova, V., 2020, pp. 439-448) – едната е програмата *de minimis* за земеделски стопани, отглеждащи плодове, зеленчуци, винени лозя и маслодайна роза. Тя се осъществява с национални средства, като програмата дава възможност за подпомагане с 25 лв. на декар, но не повече от 25 000 евро на бенефициент.

Освен нея е договорено субсидиране от 30 лева на декар за гроздопроизводителите по мярка за подпомагане „COVID-1“. Максималната сума по нея е 7000 евро на бенефициент. Освен тях е приложена и мярката „Резитба на зелено“, но за съжаление малка част от гроздопроизводителите се възползват от нея, защото по-голямата част те вече са направили сериозна инвестиция в обработката на масивите си. Оценяваме, че ако тази мярка е отворена по-рано, то интересът към нея логично ще бъде по-голям.

Лозаро-винарския сектор е най-успешният от европейската хранително-вкусова промишленост (със 7,6% от стойността на износа за 2020г.). За изследвания период през 2016-2021 година в Европа средното годишно производство е над 165 млн. хектолитра. На Европейският съюз през 2020г. се падат 45% от световните площи за отглеждане на лозя, 64% от производството и 48% от световната консумация⁶.

Поради сериозните предизвикателства и възможните нови перспективи за развитието на сектор винопроизводство на територията на ЕС са въведени редица програми за подпомагане на лозаро-винарския сектор, в унисон с реформата на първата Обща организация на пазара (ООП). Тези програми включват мерки за подпомагане на лозаро-винарския сектор, насочени към иновации и разработване на нови продукти, процеси и технологии, които се популяризират в Европа, с наименования за произход и географски указания. Мерки за разширяване на обхвата на реструктурирането и конверсия (вкл. презасаждане) на лозя, взаимни фондове, застраховане на реколтата, инвестиции в предприятия, дестилация на различни продукти и др.⁷

Като страна с отворен тип икономика България логично е активен външнотърговски партньор и при вноса и износа на вино. През 2022 г. и началото на 2023 г. износоът отчита ръст. Тази тенденция се дължи на подобряването на репутацията на България като производител на вина с отличен баланс между цена и качество и носител на множество престижни отличия от международни конкурси.

Важните стъпки към промяна на негативната тенденция за свиване на обема и спад в качеството на производството в лозаро-винарския отрасъл на България, оказва важни социално-икономически, регионални и национални ефекти. Това изисква правилни мениджърски решения на микро и макро

---

⁶ agriculture.ec.europa.eu

⁷ agriculture.ec.europa.eu

ниво в кратки срокове по примера на политиката, която провежда изба Черноморско злато АД. За периода 2019-2022 год., политическата подкрепа на България и Европа, от която активно се възползва винарска изба Черноморско злато АД, с целевата програма за информирание и рекламиране на сектора в страните-членки на ЕС определено, оказва положителен ефект върху популяризирането на българското вино.

Това, от което наистина има нужда браншът, е стратегия за целенасочено подпомагане и развитие на сектора, с приоритет за гроздопроизводителите. Те са от изключително значение за винарската индустрия, защото фактически произвеждат суровината, от която се прави виното. И независимо от опитите за излизане на водещи производители на фондовите борси (Nedev, Basic strategies on the Standard & Poor's 500 Index at the Chicago Board Options Exchange CBOE (SPX: Standard and Poor's 500® Index), 2015, pp. 1-6) и участие в сделки със срочни инструменти (Недев, Базови стратегии с опции и фючърси, 2014, стр. 157) остава в сила максимата, че без качествено грозде, няма качествени напитки.

От представеното до тук изследване можем да направим няколко важни извода:

Първо. Винопроизводството в България продължава да поддържа относително стабилно равнище, в условията на неблагоприятна пазарна среда чрез трайно популяризирането на идентичността на водещите лозаро-винарски региони.

Второ. Бъдещето на българското винопроизводство е тясно свързано с подпомагане на лозаро-винарския сектор за производство на качествени вина.

Трето. Външнотърговското салдо трябва да запази положителни стойности като се използват големите резерви при експорта на европейските и световни пазари.

Четвърто. Предприятията от сектор винопроизводство се нуждаят ефективна национална стратегия за подпомагане на гроздопроизводителите, които са от изключително значение за винарската индустрия, защото произвеждат суровината, от която се прави виното.

ГЛАВА ВТОРА

МЕТОДИКА ЗА СЕКТОРНИ АНАЛИЗИ И ОЦЕНКИ В СЕКТОР

ВИНОПРОИЗВОДСТВО

Използването на теоретичните основи и методика за статистическа оценка в различните сектори на икономиката дава възможност за изграждане на ефективна система от модели за обективно макроикономическо изследване на пазарното взаимодействие и зависимости чрез инструментариума на икономическата статистика. Начало на прилагането на първите модели за оценка и анализ на промените на икономическите показатели на национално ниво за определен изследователски период започва с Франсоа Кене (1694–1774) и Леон Валрас (1834–1910), които изграждат теоретичен подход за анализ на взаимовръзките между разходи и приходи от аграрния сектор в национален аспект и представят теоретичен икономически модел за изследване на общото икономическо равновесие. По-късно Джон Мейнард Кейнс (1883–1946), изследва ефективното търсене от макроикономическа гледна точка чрез система от показатели, които ползва макроикономиката.

Динамичните промени на световните пазари от началото на 21 век изискват оптимизиране на управленските решения и задълбочаването на финансово-икономическия анализ, което предполага използването на различни показатели: качествени (за рентабилност, равнище на разходите, равнище на приходите и др.), натурални и стойностни показатели (показатели, които отразяват процесите като обект на анализа в стойностни величини, създават предпоставка за обобщения на общи изменения и

тенденции, за измерване на връзки и зависимости). В зависимост от вида на научния анализ и използваните различни методи или методики за оценка на дейността на производствените предприятия и използването им в научните прогнози, показателите могат да бъдат: структурни показатели, показатели за динамиката, показатели измерващи пазарно влияние и зависимости.

Използването от мениджърския екип на тези показатели за анализ и ефективни методи, техники и технологии за оценка, при гарантиране на актуално информационното осигуряване за обективно изследване на капиталовата структура, разходите и себестойността на произведената готова продукция, ще им осигури добра конкурентоспособност и по-висока финансова ефективност.

Спецификите в аграрния сектор и по-специално във винопроизводството позволяват да се използват определени макроикономически модели за изследване на финансовите потоци като оценка на конкретни зависимости, характерни за макроикономическия анализ. Съществуващата статистико-икономическа методология и използването на определени алгоритми и методи при финансовия анализ, дава възможност да изследваме в пълнота абсорбцията и експорта в сектора на винопроизводството в България. Изборът на определен метод на финансовия анализ, определя изграждането на ефективен методологически фундамент за провеждане на финансово-аналитични проучвания като градивен компонент в тази технология.

При изграждане на методика за секторни финансово-икономическите анализи и оценки е необходимо да се имат предвид някои от важните признаци на изследваните икономическите показатели, които потвърждават тяхната надеждност.

Двата важни признака са (Минасян, 2008):

- *актуалност* (relevant) – определя дали индикаторът отразява икономическата динамика своевременно или с определен лаг и може да служи за прогнозиране;

- *чувствителност към икономическата политика* (responsive) – дали промени в макроикономическата политика се отразяват на динамиката на показателя в краткосрочен план.

Неминуемо важна особеност на макроикономическите индикатори е наличието на лагове при отразяването на икономическите процеси. Лаговете представляват определено забавяне в отчитането на промени в икономическата конюнктура и могат да се определят като идентифициращи и въздействащи. (Минасян, 2008)

Идентифициращият лаг е свързан с установяване на необходимото време и характера на икономическите промени през изследвания период на събиране и публикуване на необходимата икономическа информация. Въздействащият лаг е свързан с времето, необходимо за проявяване на ефектите от провежданата икономическа политика и приетите мерки.

Свързани с лаговете в икономиката са и двата основни вида макроикономическа политика: активна политика (activist policy/countercyclical stabilization policy), която се свързва с целенасочено използване на макроикономическата политика с оглед на постигане на определен ефект при промени в бизнес цикъла, които могат да се идентифицират ясно дори и след определен период от време, и дискреционна (discretionary) политика, която се определя още като „вградена“ и се характеризира с постоянно действие, което затруднява идентифицирането на конкретния ефект в дадена година. (Hall, R., J. Taylor, 1993)

Друга важна специфика при икономическите индикатори, която трябва да се отразява при изследването им е наличието на корелация (correlation) и каузалност (causality). Корелацията представя зависимостта в промяната на два показателя, а каузалността представя промяната в един

показател, което води като следствие до промяна в друг. Изследването и оценката на тези особености и зависимости при икономическите индикатори са от изключително значение при факторния икономически анализ на провежданата икономическа политика. (Bernanke, B., Abel, A., D. Croushore, 2008)

Усъвършенстването на съвременните методи и модели за финансов-икономическия анализ във винопроизводството поставя необходимостта от разширяване на обхвата за да отчитат не само данните на годишна база (от баланса, отчета за приходите и разходите, себестойност на готова продукция, средни добиви, трудови и технологични норми и др.), а да отчитат влиянието на отделните фактори върху резултативни величини, показатели и тенденции за развитието на дейността на сектора или отрасъла (внедряване на иновативни технологии и използване на съвременни програмни продукти за актуални данни на многогодишна база: производствени, счетоводни и статистически данни за инвестиции, приходи, разходи, печалба, средни данни и бенчмаркери, аналитични данни за факторите и др.)

Необходимата за финансово-икономическия анализ актуална информация, с която съвременния бизнес разполага нараства лавинообразно. Иновативните технологии дават възможност да се анализира най-доброто количество електронна информация от глобалната мрежа за нуждите на винопроизводството. Наблюденията през последните години показват, че съвременните информационни технологии могат да систематизират, обработват и подържат единна база данни и софтуерни продукти за нуждите на всички важни звена на предприятието.

За по-добрата обективност на финансово-икономическия анализ най-често фирмите създават финансов модул на фирмената информационна система, която позволява да се представят по зададени критерии необходимите текущи и периодични счетоводни отчети и статистически справки и анализи на основата на счетоводен баланс, отчет за приходите и

разходите. Обекти на финансово-икономическия анализ най-често са капиталовата структура на предприятието, стратегии и маркетингови концепции за развитие на дейността и пазарите, продажбите, човешки ресурси и др. Субектите на финансово-икономическия анализ могат да бъдат вътрешни и външни. Анализът и оценките на вътрешните (финансиране, инвестиции, производство) и външните (кредитори, инвеститори, одитори и др.) субекти, както и контролът върху икономическите показатели на предприятието определят ефективността на различни управленски решения, свързани с финансиране и инвестиционни проекти за развитие дейността на фирмата, оценка на постигнатите резултати и възможностите за максимизиране на печалбата.

Субекти на финансово-икономическите анализи и оценки при настоящото изследване са водещи в България винопроизводители, които дават възможност на база на публичната информация за тях да се използват различни подходи за анализ (факторен, клъстерен и др.) и класификация на производствените предприятия на база на различни обективни показатели (чисти оборотни капитали, коефициент приходи/разходи, коефициент на обръщаемост на нетекущите активи, коефициент на обръщаемост на текущите активи, коефициент на рентабилност на приходите от продажби и др.) (Мидова, П., В. Перков, 2021)

Факторният анализ може да изследва различни фактори, синтезирани по групи, които обясняват моделите на корелации в рамките на анализирания променливи като целта на анализа на главните компоненти е да се използва величината на корелационните коефициенти между елементите за изчисляване на факторите, като се предполага, че те най-добре представят променливите. Следователно е необходима известна степен на корелация, за да се проведе факторен анализ чрез метода на главните компоненти (Mooi & Sarstedt, 2011, pp. 202-205).

При провеждането на *кълстерния анализ*, за изследване на определени икономически субекти могат да се групират на базата на получени чрез анкета данни за синтезиране на съвкупност от фактори по групи при използването на факторния анализ – метод на главните компоненти с ротация на факторите.

Мярката за адекватност на извадката при изследването чрез статистиката на The Kaiser–Meyer–Olkin (КМО) показва доколко корелациите между променливите могат да бъдат обяснени с другите променливи в набора от данни. Според величината на този показател може да се прави извод за адекватността на извадката, като е препоръчително, тя да е над 0,5. Тестът за сферичност на Бартлет може да се използва за тестване на нулевата хипотеза, че корелационната матрица е диагонална матрица (Mooi & Sarstedt, 2011, p. 208).

Използването на факторния анализ може да се приложи в следната последователност: (Мидова, П., В. Перков, 2021)

- Реализиране на корелационен анализ и проверка на силата на връзките и зависимостите, както и значимостта на коефициентите.
- Интерпретация на теста на КМО и теста за сферичност на Бартлет.
- Анализ на общата обяснена вариация във факторите (обикновено над 50%).
- Интерпретация на ротираната матрица и идентифициране на новите фактори (факторите с тегла под 0,4 са изключени от анализа).

Извършването на факторен анализ във винопроизводството може да обхваща комбинация от фактори, които влияят върху финансовото състояние на винопроизводителите, както и състоянието на бизнес климата по региони и факторите, принадлежащи към макросредата, които могат да подобрят бизнес средата и взаимоотношенията между отделните субекти – винена изба, район, държава. Изследването и отчитане влиянието на тези

фактори, които определят финансовата устойчивост върху икономическите агенти, които произвеждат вино, заема водеща позиция при факторния анализ. Ситуационен анализ и изграждането на методическа рамка на изследването може да включва групирането на факторите, които влияят върху резултатите от дейността на винопроизводителите.

В порядъка на тяхното икономическо развитие могат да се разгледат възможни последствия от взаимодействието между факторите (Андрей Захариев и др., 2022, стр. 99):

1. обем на продажбите;
2. пределен доход за единица;
3. фиксирани разходи.

Тук са възможни различни комбинации от трифакторни въздействия върху печалбите на винопроизводителите. Всяка от тези комбинации може да формира специфично по своя характер и насоки въздействие (Андрей Захариев и др., 2022, стр. 99).

Най-често използвания в научните среди сред изследователските модели е *„петфакторният модел за предвиждане на фирмен банкрут“*, популярен като *Altman's Z-Score*. Той използва различни коефициенти и определя относителните им теглата в едно многофакторното регресионно уравнение, което е базирано на финансови съотношения и параметри (Altman, 1968, pp. 589-609) (Altman, E.I., Haldeman, R. G., Narayanan, P., 1977, pp. 29-54). Тези финансови коефициенти, включени в това уравнение, представляват следните пет показателя:⁸

- ликвидност,
- доходност,
- задлъжнялост,

---

⁸ При разработване на модела Е. Алтман анализират фирми, с над 20 аналитични коефициента при различна финансова стабилност за прогнозиране на възможност за фалит. От тях са изведени най-важните пет показателя за изготвяне на прогноза като ги включва в многофакторното регресионно уравнение.

- платежоспособност и
- ефективност.

Можем да представим тези пет показателя, включени в оригиналния петфакторен модел:

$$Z=1.2X_1+1.4X_2+3.3X_3+0.6X_4+0.999X_5,$$

където:

X₁ е оборотен капитал (working capital)/сумата на всички активи (total assets) – характеризира дела на чистия оборотен капитал в активите;

X₂ – неразпределена печалба (retained earnings)/ сумата на всички активи (total assets) – характеризира рентабилността на активите на база неразпределена печалба;

X₃ – печалба преди лихви и данъци (earnings before interest and taxes – EBIT)/сумата на всички активи (total assets) – показва рентабилността на активите на база оперативна печалба;

X₄ – пазарна стойност на капитала (market value of equity)/балансовата стойност на дълга (book value of total liabilities) – характеризира коефициента на финансиране;

X₅ – продажби (sales)/сумата на всички активи (total assets) – показва възвращаемостта на всички активи.

Характерни особености за субектите на финансово-икономическите анализи и оценки, които са ангажирани във винопроизводството са свързани най-вече с традиции, благоприятни природни условия, ефективна нормативна уредба за подкрепа на суровинното производство и винарните изби, добър експортен потенциал, утвърдени брандове на световния пазар на вино и др.

Можем да обобщим, че методиката на анализа представлява съвкупност от методи (правила, процедури и алгоритми за обработка на данните от счетоводната, статистическата и оперативната отчетност, както

и от външни източници). Финансово-икономическият анализ осигурява на мениджърския екип да се установяват най-общите изменения и влиянията на отделните фактори, за да се направят съответните изводи и препоръки за подобряване на постигнатите резултати. Изграждането на една ефективна, обща управленска методология, съдържа в себе си методики и методи за извършване на аналитичната дейност.

Външната среда обикновено обхваща множество фактори, намиращи се извън границите на предприятието, като в зависимост от въздействието им – директно или индиректно се определя като микро- и макросреда. Факторите на макросредата обхващат законовите и правните аспекти на развитие на лозаро-винарския бизнес, природо-екологичните аспекти на средата, технологиите и технологичните иновации, икономическата среда и социално-културната среда.

Благоприятните природни условия (почви и климат) за двата водещи лозаро-винарски региона в България – Югоизточен и Южен Централен район оказват положително влияние върху винопроизводството.

Тук можем да акцентираме и върху други фактори, които могат да бъдат определящи за географската концентрация на винопроизводителите поради пространствените зависимости или „преливане“ на ефекти, произтичащи от специфични за клъстера ресурси и дейности (Lock, Mounter, Fleming, & Moss, 2019, pp. 180-190).

В икономическите анализи много често се представя водещата позиция на два основни типа фактори, които оказват силно влияние върху качеството на произведеното вино – локализацията и научно-маркетинговият аспект. Локализацията акцентира върху особеностите на тероара, като за множество гроздо- и винопроизводители качеството на виното се определя от спецификите на почвите и климата, отнасящи се за определен географски регион, в който се намират предприятията. Според втория маркетингов подход качествено вино може да се произведе навсякъде,

независимо от климатичните и почвените особености на терена, върху който е създаден лозовият масив (Lock, Mounter, Fleming, & Moss, 2019, pp. 180-190).

Примерна рамка за оценка на иновационната активност на предприятието е разработена от П. Мидова като се анализират няколко основни фактора и множество субфактори (Мидова, 2013, стр. 253-257);

В научната литература се изследват и основни фактори, които принадлежат към конкурентната среда във винарския сектор. Това са: цената, качеството, внедряването на иновации и др., както и възможностите за създаване на стабилни връзки и взаимоотношения с глобални дистрибутори и мрежи за реализиране на произведения продукт (Vergamini, D., Bartolini, F., Prosperi P., Brunori, G., 2019, pp. 136-152).

Важно място заемат и факторите, характеризиращи ресурсните възможности на винопроизводителите. Към тези фактори се отнасят: увеличаване на възможния капацитет за закупуване на грозде, наличие на привилегирован достъп до ограничени ресурси като земя; по-евтино, рядко произвеждане на грозде; уникални природни дадености; липса на вредители и болести по растенията; наличие на подходящи за региона сортове, доказани през вековете; специфично съдържание на комбинации от вещества, влияещи върху качеството на виното, както и характерни управленски практики, изразяващи се в производствени техники и начин на отглеждане на лозовите масиви.

Винарските изби в България търсят различни канали за подобряване на реализацията на своя продукт. Те могат да бъдат:

- на национално равнище – директни продажби от винопроизводителя, директни продажби извън винопроизводителя, договори с национални и международни вериги магазини, продажба на търговски предприятия.

- на международните пазари, като определено количество е предназначено за експорт.

Могат да се представят и други важни фактори, влияещи върху винопроизводствените предприятия – степен на автоматизация на процесите във фермата и винопроизводственото предприятие, намаляване на консумацията на енергия, оптимизиране на процесите по изстискване и ферментация; намаляване на консумацията на вода и др.; използване на биотехнологии, подходящи за тероара и региона на отглеждане на гроздето; технологични иновации за мониторинг на качеството на виното и технологичните процеси по неговото производство; алтернативни технологии за производство на вино чрез загряване и изстудяване. (Stasi, A., Muscio, A., Nardone, G., Seccia, A., 2016, pp. 290-297)

С настъпването на пандемията през 2020 г. площите с лозови насаждения в стопанствата намаляват с 6,2% спрямо предходната година, до 47 хил. ха, като за близо 14 хил. ха не са полагани грижи, основно поради икономически и социални причини. Около 3% от площите в стопанствата са млади, невстъпили в плододаване.

Неподдържаните лозя, както и тези на маломерни и разпокъсани парцели извън земеделските стопанства преди пандемията са 16 646 ха. (Виж таблица 3.)

Таблица 3

Лозята в България за периода 2017 – 2020 г.

Година	Площи с лозови насаждения в земеделските стопанства, ха	Лозя извън земеделските стопанства стопанствата, ха	Общо площи с лозя, ха
2011	52 567	25 901	78 468
2017	51 272	12 680	63 952
2018	50 727	13 676	64 400
2019	50 100	13 912	64 012
2020	47 001	16 646	63 647

Източник: МЗХГ, отдел „Агростатистика“

Данните от отдел „Агростатистика“ към МЗХГ показват, че общите площи с лозя през 2020 г. са в размер на 63 647 ха, с 0,6% под нивото от предходната година. Около 77% от лозята в стопанствата се намират в южната част на страната, главно в Югоизточен и Южен централен райони.

Научните изследвания върху регионалните характеристики за запазване традициите във винопроизводството се утвърждават няколко фактора, които имат трайно влияние върху тези процеси:

- географски фактори – отдалеченост от урбанизирани центрове, наличие на работна ръка (целогодишна и сезонна), наличие на подходяща земеделска земя, възраст на гроздо- и винопроизводителите в региона, степен на дигитализация на производителите и др.

- тероар – агроекологични условия, вид на отглежданото грозде, социално-културни фактори на региона, локални наследствени практики и техники за отглеждане на грозде и производство на вино, географски наименования, търговски марки и изградени брандове за съответния регион, създадени фермерски мрежи и кооперативи.

- ресурси – вид на предприятието, големина на предприятието, производствена структура, организационна структура, степен на въвеждане на технологични иновации (Vergamini, D., Bartolini, F., Prosperi P., Brunori, G., 2019, pp. 136-152).

В заключение на представеното научно изследване в глава втора са формулирани следните изводи:

Първо. Оптимизирането на управленските решения може да се постигне само с помощта на ефективен финансово-икономически анализ. Съвременните методи за анализ и оценка на дейността на едно производствено предприятие изследват различни обекти и субекти като предоставят повече възможности пред мениджмънта за инвестиционни решения, форми и източници за финансиране, възможности за провеждане

на актуална амортизационна политика при активното внедряване на иновативни технологии.

Второ. Точният анализ на определени пазарни тенденции и процеси, представят актуална информация, която определя положително или отрицателно въздействие на различни факторите, върху дейността на фирмите и обосновава ефективността на управленски решения.

Трето. Използването на различни обобщаващи и специфични показатели дават възможност за анализ и оценка на степента на интензивното внедряване на иновативни технологии за постигане на максимален финансово-икономически ефект при експлоатацията на наличните материални, трудови и финансови ресурси.

Четвърто. Използването на съвременния финансово-икономически анализ и оценка на дейността на производствените предприятия дава възможност, чрез изграждането на ефективна система от методи и модели да се представи едно обективно макроикономическо изследване на пазарното взаимодействие и зависимости от различни фактори.

Пето. Националната и европейска финансова подкрепа за инвестиции в иновативни технологии, в подкрепа на експорта и ефективното използване на природните ресурси, ще осигури необходимата финансова и икономическа стабилност на производствените предприятия, в условията на динамични пазарни промени.

ГЛАВА ТРЕТА

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ТЕНДЕНЦИИ ПРЕД ЕКСПОРТА ПРИ ВИНАРСКАТА ИНДУСТРИЯ В БЪЛГАРИЯ СЛЕД ПАНДЕМИЯТА

Финансово-икономическия анализ на фирмите се обвързва с процеса на вземане на важни управленски решения, които са определящи за финансовата им устойчивост. Повишаване на ефективността и обективността на методиката за финансово-икономически анализ и оценка на сектор

винопроизводство, изисква да изследваме на многогодишна база няколко важни обекта, субекта и показатели като представим тенденциите за подпомагане и развитие бранша в различните региони и като база от получените резултати, представим едно от водещите предприятия заети във винопроизводството.

Основните етапи при работата на финансовия мениджър могат да се представят по следния начин (Андрей Захариев и др., 2022, стр. 9):

- етап на предварителна подготовка за провеждане на финансов анализ;
- етап на събиране на необходимата информация;
- етап на обработка на тази информация;
- етап на обобщаване на резултатите от анализа.

Повишаване на финансовата устойчивост на сектор винопроизводството в България е важен за икономиката. Той съчетава възможностите за добри финансови резултати от бизнеса и хилядолетния интерес на общества и цивилизации към този ферментационен продукт на лозовите насаждения. С процеса на конвергенция на страната (Димитров, 2019) в ЕС и повишаване на жизнения стандарт е логично очакването за показатели в сектора, които да отговарят на средни за съюза данни за продажби и потребление в посока повишаване на стойността и качеството, за сметка на количеството в ниския сегмент.

По данни на СФБ - финансовите показатели на предприятията от сектор винопроизводство за изследвания период 2017-2022г. не са добри и можем да го обобщим като:

1. Рентабилността на предприятията от сектора „Производство на вина от грозде“ е отрицателна, което потвърждава неблагоприятните условия за производството на вино, което се оказва икономически неефективно на макроравнище.

2. Ликвидността на предприятията от сектора е по-малка от тази на нефинансовите предприятия с: общата ликвидност – 10,2%; бърза ликвидност – 43,3%; незабавна ликвидност – 85,6%.

3. Задлъжнялостта на предприятията в сектора е по-висока с 68,4% в сравнение с тази при нефинансовите предприятия.

В такива пазарни условия винопроизводството запазва относително стабилни темпове на развитие като данните от доклад за 2017 г. на МЗХГ показват, че 69,5% от реализирания износ е на бутилирани вина, следван от 30,1% – наливни, и 0,5% – пенливи вина. България вече традиционно изнася за страни от ЕС като делът е 89,2% от целия износ, а основно експорта е за Полша - 65%.

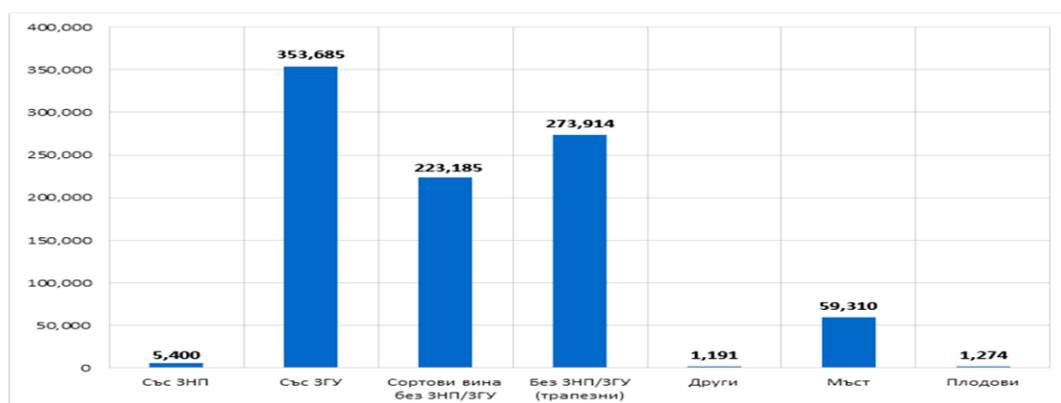
Силната европейска регулация за лозаро-винарският сектор, които обхващат площите и сортовете с лозя във всяка една страна-членка, така и качествените стандарти на обработка. Това се дължи на свръхпроизводството на вино, което налага общата организация на европейския пазара в сектора винопроизводство.

С приемането на Закона за виното и спиртните напитки бяха заложили следните цели(Закон за виното и спиртните напитки, 2012). :

- Повишаване на конкурентоспособността на винопроизводителите;
- Възвръщане на старите пазари и спечелване на нови в рамките на територията на Република България и навсякъде по света;
- Създаване на лозаро-винарски режим, почиващ на ясни, прости и ефикасни правила, подsigуряващи равновесие между търсенето и предлагането;
- Продължаване на практиката да се предоставят права на презасаждане, когато производителите поемат ангажимента да изкоренят еднакви по размер площи, засадени с лозя, тъй като нетното въздействие на подобни насаждения върху производството клони към нулата;

- Използване на референтни методи за изотопен анализ, като се улесни интерпретирането на резултатите от подобни анализи.

През 2022 год. в България водещо е производството на вина със Защитено географско указание (ЗГУ), където двете национални локации са „Дунавска равнина“ и „Тракийска низина“. То е в размер на 353685 хектолитра, докато обема на вина със защитено наименование за произход (ЗНП) е едва 5400 хектолитра. Трапезните (273914 хектолитра) и сортовите (223185 хектолитра) са на второ и трето място по обем в рамките на общото производство за годината от 917959 хектолитра. (Виж фиг. 2)

Източник: Доклад за дейността на ИА по лозата и виното за 2022 г. (с изменения)
www.bit.ly/3bzCpBJ

Фигура 2. Продуктова структура на виното за 2022 г., кол. в хектолитри

Анализът за периода преди пандемията показва, независимо, че част от сектора е в „сенчестата“ икономика, българското винопроизводство е със стратегически предимства и запазва своя експортен потенциал (Zaharieva, 2020). Това се потвърждава от силното и устойчиво нарастване на вътрешно търсене (OIV, 2021) и потребление чрез веригите за доставки (Laktionova, Dobrovolskyi, Karova, & Zahariev, 2019) и продажби на дребно. В кризисната 2020 год., за подкрепа на винопроизводителите, съвместно с МЗХГ е приложена програма за „Кризисно съхранение на вино“ – субсидия, която се изплаща на производителите на напитки за тези количества

течности, които не могат да се реализират на пазара в условията на пандемията и последствията от нея.

За изследвания период 2019-2022г. можем да направим *извода*, че статическото изследване на тенденциите в сектора на винопроизводството в България показва висока степен на динамика на отчетните данни - затова приемането на ефективни финансови решения за всяко производствено предприятие изисква от мениджърския екип детайлно познаване на факторите, определящи оптимизиране на дейността от гледна точка на избор на начин на финансиране за покриване на нуждата от финансови средства. Затова е важен самият процес на управление на фирмения капитал, който е свързан с оптимизиране на неговата структура и осигуряването на финансова стабилност за фирмата. Финансовият мениджмънт има важната и сложна задача да оптимизира капиталовата структура на земеделските предприятия като анализира всяка промяна в пропорции между привлечения и собствения капитал, както и равнището на финансовата задлъжнялост на фирмата, която ще се отрази върху размера на бъдещите постъпления и плащания и цената на финансиране от различни източници.

В условията на динамични пазарни промени, при засилена конкуренция на европейския пазар, единственият начин винопроизводителите да оптимизира финансовия си резултат е чрез съкращаване на производствените разходи, минимизиране на себестойността на произвежданата продукция и увеличаване на експорта. Ефективното използване от финансовия мениджмънт на финансово планиране и анализ на различни варианти на капиталова структура във винопроизводството, ще даде възможност за сравнения и оценка на алтернативни решения, отразяващи влиянието на важни факторите върху крайния финансов резултат и финансовата устойчивост, чрез стимулиране на експорта.

Производството и търговията на вино и високоалкохолни напитки в Черноморско Злато АД - Поморие има своята богата история с популярни

винени традиции от 25 столетия. Историята на винарната „Черноморско злато” започва през 1924 година - в Поморие предприемчиви българи учредяват първата Лозаровинарска кооперация “Димят”, а вековният опит в правенето на вино дава самочувствието на поморийските винари да изградят през 1932 г. първата съвременна изба в града. През 50-те години на миналия век “Черноморско злато” придобива облика на модерен завод, чиято продукция е ценена високо. Двадесет години по-късно поморийската винарна има нов повод за гордост - създаден е специален корпус с 12 000 дъбови бъчви за стареене на винен дестилат. Някогашната изба от 1932 г. днес е сърцето на уникален хотелски комплекс за модерен винен туризъм с красив ресторант, дегустационна и музей, известен на почитателите на класни вина като “Виа Понтика”.

Ръководството на избата полага иновативни инвестиционни решения за да затвърди водещи позиции във винопроизводството и производителите на спиртни напитки. Можем да анализираме едно такова прогресивно и прецизно инвестиционното решение на финансовия мениджмънт на винарската изба “Черноморско злато” АД да инвестира над 5 млн. евро в изграждането на микровинарна. С това започна нов етап в развитието на марката “Златото” към марка „Фаворито“. За да отличи ръчно направените вина в микровинарната, “Черноморско злато” АД избра да бележи бутилките със специален стикер “Фаворито”. В основата на всичко са инвестициите в добре гледани лозя от най-известните класически винени сортове, където всички процеси се извършват ръчно - от брането, деликатното отделяне на зрънцата от чепките до прецизното сортиране на напълно здравите и узрели зърна.

Анализът на финансовото състояние на изследваното дружество за периода 2017-2023г. показва добра финансова устойчивост, въпреки периода на пандемия и настъпващата икономическа рецесия. От представения финансов анализ на приходите и разходите на дружеството

„Черноморско злато“ АД за развитието и резултатите от дейността става ясно, че лошата тенденция за винопроизводството се отразява и на изследваната винарна като сумата на нетните приходи от продажба на продукцията бележи спад от 563 хил. лв. за 2019 г. спрямо предходната 2018 г., с почти 2 %, което продължава като тенденция до периода 2020-2021г.⁹ Сумата на нетните приходи от продажби от 23 678 хил. лв. за 2018г. е намаляла до 23 076 хил. лв. за 2019 година, или с 2.5 %. Финансовият мениджмънт на „Черноморско злато“ АД предприема важни решения за инвестиции в иновативни технологии, които умело се съчетават с традициите и довеждат до позитивни резултати. За 2021-2022 г. вече показват възстановяване от пандемията и данните са: реализирана печалба за 2021 - 5047 хил. лв. , а за 2022 г. печалбата вече е - 6151 хил. лв., което се дължи на ръста в нетните приходи от продажбата на готова продукция, след подобряване дейността на финансовия мениджмънт на предприятието, който запазва лидерските позиции в България в производството и продажби на качествени вина и други алкохолни напитки.

Според данни на Изпълнителната агенция по лозята и виното в преговорите с Европейския съюз, за пълноправно членство, на България са определени площи с лозови насаждения в стопанството в размер на 153,2 хил. ха (в т.ч. винени и десертни сортове като площта на засадена с винени сортове е - 135,76 хил. ха като тук попадат и съществуващите права на презасаждане и ново засаждане към 31.12.2006 г.).¹⁰ Анализът на информацията от Агростатистика, през 2022 г. водещи червени винени сортове на българския винен пазар са Мерло с 31,3% от дела на червените

---

⁹ Използваните за целта на финансовия анализ данни от финансовите отчети и доклади на дружество „Черноморско злато“ АД за изследвания период са преобразувани с коригиращ коефициент.

¹⁰ По данни от доклад на Изпълнителната агенция по лозята и виното (ИАЛВ).

винени сортове, Каберне Совиньон (29,1% от червените винени сортове) и Памид (21,9%)¹¹.

Динамичните икономически промени в началото на 21 век и слабата финансова подкрепа от български и европейски институции се отразява върху реализираните добиви от реколтираните лозя за периода преди пандемията, които са далеч под потенциално възможните за насажденията в България. Негативно влияние оказват още поредица от фактори като: климатичните промени и свързани с тях неблагоприятни природни явления, влошената възрастова структура на лозята и неефективната агротехническа обработка на площите у нас, което не позволява да се достигне оптималния производствен потенциал. (В. Ройчев и А. Иванов, 2017, стр. 36-37) Това дава логичното обяснение за занижаване на количеството произведено и декларирано вино от регистрирани винопроизводители за 2022г., което възлиза на 1 207 785 хектолитра¹² като Югоизточният район запазва водеща позиция - с около 59% от общото промишлено производство на вино, следван от Южен централен район - с 18% и Северен централен район – 3,7%.

Динамичните промени на световните пазари на вино, преди пандемията се обуславят от няколко фактора:

1) Появата на нови конкурентни държави-производители и износители на вино като Австралия, Канада, Чили, Калифорния, Нова Зеландия, Южна Африка, които повишават конкурентоспособността на произвежданите продукти и ги поставя в графата на водещи световни износители на вино.¹³

---

¹¹ Структура на лозята в България, окончателни резултати. МЗХ, 2015, бюлетин 318, септември 2017 г.

¹² По данни от доклад на ИАЛВ: производството на вино от реколта 2016г. е 8% по-малко от предходната година, като производството на бели вина намалява с 8%, до 608 285 хектолитра, а това на червени вина и розета – със 7%, до 599 500 хектолитра.

¹³ https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1036&context=agecon_etds

2) Всички анализи на европейския пазар на вино през този период показват тренд към намаляване на потреблението на вино в европейските държави, което се дължи на¹⁴ :

- промяна в предпочитанията към други алкохолни напитки, чийто пазарен дял расте и
- промяна в стила на живот, свързана с отбягване на нездравословни навици.

Въпреки тези негативни тенденции, Европейски съюз запазва водещата си позиция на лидер във винопроизводството като през 2022г. формира 56% от световното производство на вино, 54% от световното потребление и 74,7% от износа като водещи позиции в изнесено количество вино имат - Франция, Италия, Испания и Германия.¹⁵

Най-големи са загубите за винопроизводството в Европа и България от предприетите световните мерки за борба с пандемията през 2020 година. Те предизвикаха около 20-25% общ спад на пазар на вино за периода 2020-2021 година, което накара европейските и национални институции да приложат редица проекти и програми за подкрепа в сектора като Програма за „Кризисно съхранение на вино“ - чрез субсидия, която се изплаща на производителите на напитки за тези количества течности, които не могат да се реализират на пазара в условията на пандемията и последствията от нея. Финансиране е осигурено по Програма за развитие на селските райони като финансово подпомагане за винения сектор по извънредните COVID-мерки е извън обхвата на Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор.

Пред много предизвикателства са поставени и българските гроздопроизводители, които осигуряват суровината за сектора. COVID - кризата

---

¹⁴ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115000209>

¹⁵ Разпределение на световното производство на вино през 2022г - <http://www.oiv.int/public/medias/5479/oiv-en-bilan2022.pdf>; <http://www.oiv.int/public/medias/5958/oiv-state-of-the-vitivinicultureworld-market-april-2022.pdf>

увеличава проблемите за тяхното оцеляване, след като вече анализите показват чувствително намаляне на винени лозя, поради високите разходи за тяхното отглеждане. Това наложи прилагането на политики за национално подпомагане чрез Министерството на земеделието. Прие се програмата „de minimis“ за земеделски стопани, отглеждащи плодове, зеленчуци, винени лозя и маслодайна роза. Тя се осъществява с национални средства и дава възможност за подпомагане с 25 лв. на декар, но не повече от 25 000 евро на бенефициент. Осигурено е и субсидиране от 30 лева на декар за гроздопроизводителите по мярка за подпомагане „COVID-1“. Максималната сума по нея е 7000 евро на бенефициент и мярката „Резитба на зелено“ за от гроздопроизводителите. Въпреки ниската ефективност на тези мерки за справяне с предизвикателствата и проблемите в бранша те са едно добро начало лозарския сектор.

През изследвания период - на европейско ниво са сключени договори за над 60 проекта за подпомагане от програмата за „Преструктуриране и конверсия на лозя“. Тя дава възможност за реорганизация на лозовите насаждения с пресаждане на нови подходящи площи, подмяна на сортовете и модернизиране на техниките за добив на грозде.

Министерството на земеделието предприе действие по включване на нова мярка – „Информирание в държавите членки“, с която се организират информационни кампании за повишаване на интереса към българските вина. Основната цел е подобряване на имиджа и повишаване на интереса към българските напитки на територията на ЕС, чрез достойното представяне на страната в най-реномираните винени конкурси. Прилагането на такива ефективна финансова подкрепа и вземането на добри инвестиционни решения от винопроизводителите, ще даде възможност за оптимизиране на износ на българско вино и достигане на нивата от 2019 и началото на 2020 г.

Прилагането като приоритет на държавната политика за подобряването на репутацията на българските вина, които имат отличен баланс между цена и качество, ще осигури множество отличия от престижни международни конкурси. Усилията при оптимизиране на експорта трябва да се насочат към по-големите консуматори на вино като Китай, Япония и други държави в Азия, които се справят по-бързо с епидемията от COVID-19 като увеличаваме рекламата и предлагането на българските вина, тъй като незадоволителното състояние на системата за пласмент и дистрибуция на българския пазар от началото на XXI век поставя необходимостта от вземането на ефективни управленски решения за запазване на водещата позиция на този подотрасъла в земеделието чрез оптимизиране на конкурентните способности на винопроизводството и експорта към европейския и световен пазар. Провеждането на такава политика, ще даде възможност за запазване на значението на целия лозаро-винарския сектор в рамките на българското земеделие и икономика като цяло.

Важна част от финансовата подкрепа за реструктуриране на сектор винопроизводство, включва и инвестиции за развитие на винен туризъм, съчетан с културно-исторически и СПА. С приключването на пандемичните мерки се наблюдава тенденцията на повишаване на интереса към активния туризъм, свързан с посещения за различни туристически обекти извън локацията на настаняване, което ще се отрази положително за развитието на винения туризъм в България, където има огромен потенциал за реклама на качествени български вина. Основна предпоставка за това са факторите като: история, традиции, природа и добра храна.

Винопроизводителите в България се квалифицират в производството на тихи, пенливи и специални вина като основния дял от общото производство в България – 93, 9% се заема от произведено вино от прясно грозде. Настъпващата икономическа рецесия, следствие на пандемията и войната в Украйна налага приемането на нова национална стратегия за

целенасочено подпомагане и развитие на сектора, който включва и финансовото подпомагане на гроздопроизводителите, с данъчни облекчения и други спешни мерки в тяхна подкрепа, защото те произвеждат суровината, от която се прави добро вино. Продължаващата данъчна хармонизация и използването на определени данъчни стимули за поощряване на инвестиционната, научноизследователската и развойна дейност, в съчетание с финансовото подпомагане на гроздопроизводителите и винопроизводството в България, ще спести много от допълнителните разходи, свързани с корпоративно реструктуриране, двойно данъчно облагане и ще осигури по-добра конкурентоспособност на българското вино и по-ефективен експорт на европейски пазар.

Европейската комисия може да оптимизира законодателната рамка за по-ефективна борба с акцизните нарушения от сивия сектор и агресивното данъчно планиране за повишаване на ефективността при събирането на данъци и осигуряване на по-добра данъчна справедливост, което изисква пълна съвместимост с национални данъчни системи и системите за обмен на информация между данъчните органи в страните-членки на ЕС за да са по-ефективни в борбата с данъчните измами.

Теоретичните подходи за анализ и оценка на ефективното управление на аграрния сектор в България, където попада и винопроизводството трябва да отчитат различни фактори, които влияят върху финансовата устойчивост в бранша. Това са фактори като обществена подкрепа (национална и европейска подкрепа – финансови помощи, експортни субсидии и други помощи), нормативна регулативна рамка за сектора, динамично развитие на пазарите, икономически и климатични специфики на бизнеса и др. Устойчивото развитие на винопроизводството изисква адаптация към новите реалности на пазара, модернизация и реструктуриране към динамично променящата се природна и институционална среда.

Повишаването на финансовата устойчивост при винопроизводителите е важен процес за икономиката на България, в условия на преминала пандемия, войната в Украйна и настъпваща рецесия, който може да се постигне с национална и европейска подкрепа при вземане на ефективни инвестиционни решения за стимулиране на експорта на вино по примера на винарската изба „Черноморско злато“ АД.

Изследваната от нас винарска изба Черноморско злато АД полага перманентни усилия за търсене на нови пазари освен държавите, към които България изнася най-големи количества бутилирано вино за изследвания период (Полша, Русия, Румъния, Чехия и Великобритания), защото при тях потреблението на други алкохолни напитки (бира или водка) започва да превишава в стойностно отношение потреблението на вино. (Grigg, 2004, pp. 99-110) Това обяснява защо агресивната реклама на произведената качествена продукция от винарните трябва да се насочи към страните с най-голям ръст на вътрешния пазар на вино през последните десет години. Това са: Китай (с 79,8%), Хонконг (с 48,3%) и САЩ (с 12,4%). Русия (18.3%) и Великобритания (17.1%) са сред държавите, които през този период отчитат най-голям спад в стойността на вноса. (Grigg, 2004, pp. 99-110)

Голямо предимство на винарска изба Черноморско злато АД е освен географското разположение на предприятието и притежаваните собствените лозови масиви - в най-добрият за този бизнес Югоизточен лозаро-винарски регион, в близост до морския бряг като един от добрите тероари за отглеждане на бели сортове грозде.

Отглеждането на качествено грозде е основен фактор в производството на качествено вино и затова дружеството взема важно инвестиционно решение за създаването на 650 хектара собствени лозя, включващи класически винени сортове като Шардоне, Совиньон Блан, Мускат Отонел, Гевюрцтраминер, Каберне Совиньон, Мерло, Сира, Каберне Фран и местния Тракийски Мавруд. От тези качествени сортове

лозя, винарска изба Черноморско злато АД вече произвежда пет вида основни серии свежи вина – *Шардоне, Мускат Отонел, Мерло, Каберне Совиньон и елегантно Розе*. На престижни международни конкурси и изложения се презентират нови вина от серията *Раковина*, които напомнят за близостта на морето и начина, по който то формира качествения характер на българското вино. Поставя се началото на производство на нови серии качествени вина *Пентагра* (Шардоне, Пино Гри, Вионие, Траминер и Мерло, Каберне Совиньон, Пино Ноар и Сира), които включват ръчно правени вина, презентиращи специфичния минерален финес на Поморийския тероар. Създават се и серия бели вина, с високо качество *Премиум и супер премиум*, които са създадени от ръчно подбрано грозде в селата Зорница и Разбойна, разположени върху песъкливи почви с добра отцедливост в района на Южното Черноморие.

Тези важни инвестиционни решения поставят началото на успехите на международните пазари за винарска изба Черноморско злато АД, следствие на умелото съчетаване на традиции и инвестиции в иновативни технологии за подобряване качеството на готовата продукция и утвърждаването на серия професионално презентирани вина, които се допълва от: ракия, ликьорни вина и аперативи с различно алкохолно съдържание.

Финансовият мениджмънт на винарската изба постига финансова стабилност, в условията на динамични пазарни промени като поставя акцент за постигане на златен стандарт за качество в един традиционен за България бизнес. Политиката на ръководството за изследвания период е насочена към постигане на перфекционизъм при правенето на вина, които да постави Поморие и България на световната карта за високо качество на произведена готова продукция. За постигнето на добрите финансови резултати в избата стои добре подготвен екип от финансови мениджъри, квалифицирани технолози, служители и работници, с оптимизирана и ефективна структура на управление.

Дружество Черноморско злато АД бързо се превръща в позната европейска и световна марка за производство на вина, ракии, други алкохолни и безалкохолни напитки.

За изследвания период винарската изба поставя началото на оптимизиране на разходите за 2019 г. като най-значим остава дялът на разходите за материали - 57 % от общите разходи за дейността, а за 2022 г. те са - 55%. Отнесени към приходите от продажба на продукцията, разходите за суровини и материали за 2019 г. заемат - 56 %, а за 2022 г. - 49% относителен дял. Общите разходи по икономически елементи, в резултат на взети ефективни финансови решения на мениджмънта, са се увеличили в сравнение с 2019 г. като през 2022 г. вече са в размер на 29 578 хил. лв., а тези за 2021г. са на стойност - 22 761 хил. лв.

От финансовата дейност през 2019 г. е реализирана печалба - 2 270 хил. лв. За периода 2021-2022 г. приходите от финансовата дейност намаляват с 15 % като основен дял във финансовите приходи имат приходите от лихви – 94 хил. лв. за 2022 г. и приходите от финансиране по правителствена програма за преодоляване на последствията от кризата.¹⁶

Оптимизирането на финансовите разходи се потвърждава от данните за 2020 г., когато са в размер на 1 738 хил. лв. и основен дял в структура заемат “Разходи за лихви” 1 135 хил. лв., при отрицателна разлика от операция с финансови активи 500 хил. лв., които произтичат от цесирание на вземане от консорциум балканска еко енергийна компания ООД на Поленица ЕООД, докато финансовите разходи за 2022 г. вече са в размер на 474 хил. лв. като основния дял в структурата заемат „Разходите за лихви“ – 302 хил. лв. За този период приходите от финансова дейност намаляват до

---

¹⁶ Годишни финансови отчети на изба „Черноморско злато“ АД за изследваните години 2021-2022г.

94 хил. лв., което прави 15%, в сравнение с 2021 г. като основен дял имат приходите от лихви.¹⁷

Можем да обобщим, че финансовите успехите през анализирания период се дължи на запазването на основните приоритети в дейността на ръководството на ”Черноморско злато” АД, които са насочени към утвърждаване на лидерската позиция в страната в производството и продажбите на вина и други алкохолни напитки, чрез предлагане на продукти с традиционен и уникален вкус, познати и на международните пазари.

Оптимизирането на разходите и успешните инвестиционни решения увеличават продажбите в края на изследвания период 2021-2022 година. анализът на финансово състояние за този период и основни рискове пред дружеството през бъдещи периоди потвърждават, добрият финансов мениджмънт, което определят състоянието на дружеството като финансово стабилно.

Запазването на такава финансова устойчивост през анализирания период се дължи на поставените основни приоритети в дейността на ръководството на ”Черноморско злато” АД ,които са насочени към утвърждаване на лидерската позиция в страната чрез производството и продажбите на качествени вина. Анализът на публичните данни за финансово състояние на винарската изба през периода 2019-2022 г. и управлението на инвестиционните рискове от мениджмънта на дружеството показват добра възможност за запазване на относителна финансова устойчивост в средносрочен и дългосрочен план.

Основание за тези изводи се базират на изследването на публичните данни от годишните финансови отчети (ГФО) на Черноморско злато АД и

---

¹⁷ Пак там.

постигнатите финансови резултати за изследвания период 2019-2022г.(виж таблица 19) :

- *коэффициентът на обща ликвидност на дружеството*, който по данните от счетоводния баланс към 31.12.2019 година е 1,00. Към 31.12.2018 година е 1,06. или на всеки 1 лв. краткосрочни задължения съответстват 1.00 лв. краткотрайни активи. По данни от счетоводния баланс към 2022 г. *коэффициентът на обща ликвидност* на дружеството е 2,14, а към 31.12.2021 г. е 1,76., което означава, че на всеки 1 лв. краткосрочни задължения съответстват 2,14 лв. краткотрайни активи.

- *коэффициентът на финансова автономност* към 31.12.2019 г., който е 0.85. Или на 1 лев привлечен капитал, съответстват 0.85 лв. собствен, за сравнение към 31.12.2018 г. този показател е 0,72. За 31.12.2021г. *коэффициентът на финансова автономност* е 1.20 или на 1 лв. привлечен капитал, съответстват 1,20 лв. собствен, а към 31.12.2022г. този показател е 1,37.

Изследването на ликвидният риск показва малка вероятността, за проблеми при изпълнението на задължения на дружеството, свързани с финансови пасиви. Публичните отчетни данни потвърждават редовното обслужване на задълженията по лизинговите договори и търговски заеми като задълженията по банкови заеми се погасяват в рамките на допустимото забавяне от 5 дни, което означава, че кредитната задлъжнялост не застрашава финансовата независимост на Черноморско злато АД защото финансовия мениджмънт, предприема активни мерки срещу контрагентите, които забавят плащанията си, като въвежда кредитни лимити, които стриктно се следят от отдел „Продажби”.

Финансовата устойчивост на дружеството показва и ефективно финансово управление на човешките ресурси за изследвания период 2017-2023г. Персоналът от работници и служители на винарската изба е

оптимизиран в добра възрастова структура и квалификация при оптимална численост (219). (Виж таблица 4 и таблица 5)

Таблица 4

Обща численост и възрастова структура на персонала на дружеството за изследвания период 2017-2023г.

Години	20-29			30-39			40-49			50-59			над 60			общо		
	мъже	жени	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени	общо	мъже	жени	
Брой	5	5			17		30	42	72	23		53	25	13	38	112	107	219
	2.3	2.3	4.6	13.2	7.8	21.0	13.7	19.2	32.9	10.5	13.7	24.2	11.4	5.9	17	5	48	100

Източник: Финансови отчети на изба „Черноморско злато“ АД за изследвания период 2017-2023г.

Таблица 5

Структура на персонала за изследвания период 2017-2023г. по групи

Категории	Ръководители	Специалисти	Технически и приложни специалисти	Помощен административен персонал	Служители	Квалифицирани работници	Оператори	Квалификация	Общо
	17	24	27	10	5	25	98	13	219

Източник: Финансови отчети на изба „Черноморско злато“ АД за изследвания период 2017-2023г.

Финансовия анализът за управление на човешките ресурси през изследвания период показва стабилни резултати като желанието на мениджърското ръководство е да увеличи разходите през периода 2023-2024 г. за обучение на персонала и задълбочаване на научните изследвания, за подпомагане при вземане на ефективни инвестиционни решения в иновативни

технологии и подобряване на възможности за създаването на нови търговски марки за международните пазара, които да увеличат онлайн продажбите. Реализирането на тези решения, ще затвърди водещата позиция на Черноморско злато АД в България.

За изследвания период винарската изба реализира няколко важни, успешни проекти, като проекта „Мерки за енергийна ефективност и устойчиво развитие“, финансиран от Норвежкия финансов механизъм, както и реализирането на амбициозна инвестиционна програма, с подкрепата на национални и европейски финансови програми.

Ако в началото на изследвания периода 2019г. Черноморско злато АД са извършени инвестиции с европейска подкрепа и самофинансиране на стойност 1 198 729,92 лв., данните от ГФО и одитните доклади за направените инвестиции през 2023г. вече са в размер на 1 706 701, 80 лв. като със собствени средства са¹⁸:

- Изграждане на пречиствателна станция - 500 000 лв.
- Изграждане на газова инсталация – 260 000 лв.
- 8 бр. газови котли – 250 000 лв.
- Изграждане на фотоволтаичен парк за производство на ел. енергия с максимална производителност 980 KWh – 1300000.

Важна крачка към усвояване на финансовата подкрепа по Европейски програми през 2023г. се прави по няколко проекта:

- мярка Инвестиции в предприятията към Държавен фонд земеделиеДФЗ (одобрено със субсидия от 70%) като общата сума на инвестициите в нови технологии е на стойност - 1 165 745,77 лв., със субсидия от 816 022, 74 лв.

- по програма иновации и конкурентоспособност към Министерство на иновациите и растежа със субсидия от 50% - предоставена безвъзмездна

---

¹⁸ Източник: По данни от годишния финансов отчет на изба „Черноморско злато“ АД за 2023 г.

финансова помощ за „Възстановяване на МСП чрез подобряване на енергийната ефективност“ на стойност 136 604, 86 лв. и обща стойност на проекта в размер на 273 209, 71 лв.

- закупуване на нови машини и съдове със субсидирана сума на стойност – 564 248 лв. по Проект с регистрационен номер в ИСМ BG-RRP-3.004-0325 и с обща стойност – 1 128 496 лв.

- дружеството използва финансовата подкрепа, която предоставят Европейските програми за обучение на персонала в размер на - 71 745, 55лв.

От направения анализ в изследването можем да направим следните аргументирани изводи, които потвърждават финансовата устойчивост на винарската изба към края на изследвания период, в условията на настъпваща рецесия. Най-важните от тях са:

- в общата сума на активите няма рискови финансови активи;

- активи и пасиви на дружеството, деноминирани в друга чуждестранна валута, са погасени към датата на изготвяне на отчета, а останалите са деноминирани в евро като това намалява валутните рискове.

- кредитните, ценовите и валутните рискове за дружеството за периода до 2023 г. оценяваме като равни и по-малки от нормалните за отрасъла.

- коефициентът на обща ликвидност към 31.12.2019 година е 1,00, а към 2022 г. е 2,14, а към 31.12.2021 г. е 1,76. Коефициентът на финансова автономност към 31.12.2019 г. е 0.85, а към 31.12.2022 г. коефициентът на финансова автономност е 1.20 или на 1 лв. привлечен капитал, съответстват 1,20 лв. собствен, което дава основание да се счита, че предприятието е финансово устойчиво.

- ефективно финансово управление на човешките ресурси, с поддържане на добра възрастова структура и квалификация при оптимална численост (219) на служители и работници.

Отчитат се определени пропуски, за изследвания период 2017-2023 г. в областта на научноизследователската и развойната дейност, която да подкрепя инвестиционните решения в иновативните технологии за да гарантира запазване на водещите позиции на българския пазар. Мениджмънта на винарска изба Черноморско злато АД поставя няколко важни въпроса при изграждането на нова, ефективна стратегия за подпомагане и развитие на сектор лозаро-винарство, с приоритет към гроздопроизводителите в България.

От направеното авторово изследване можем да потвърдим, че прилагането на ефективни управленски политики от мениджмънта на винарска изба Черноморско злато АД, при умело съчетаване на инвестициите в иновативни технологии за производството, с добрите български традиции в сектора винопроизводство може да се постигане оптимизиране на експорт на вино, в условията на динамични пазарни промени. Анализът на публичните отчети на избата ни дава основание да потвърдим финансовата стабилност на дружеството, което запазва водещите позиции във винопроизводството.

В рамките на представеното научно изследване можем да представим следните обобщени научни резултати, изводи и констатации:

Първо. Винопроизводството в България може да поддържа относително стабилна финансова устойчивост, в условията на неблагоприятна пазарна среда чрез ефективна национална подкрепа за трайно популяризирането на идентичността на водещите лозаро-винарски региони.

Второ. Бъдещето на винопроизводството в България може да има успешна перспектива, с провеждане на политика към производство на качествени вина, в съответствие с европейски субсидии и административни мерки за подпомагане на лозаро-винарския сектор, равностойни с тези за водещите държави във винопроизводството за подпомагане на лозаро-винарския сектор, в отговор на намаляващия производствен капацитет на

винарските изби, които в по-голямата си част са микро- и малки предприятия.

Трето. Външнотърговското салдо за търговията с българско вино през изследвания период 2017-2023г. запазва тренд към намаляване, но все още е положително. По-голям процент от произведените вина в България се реализират на вътрешния пазар, което показва голям резерв за оптимизиране на експорта на качествени вина.

Четвърто. Оптималното използване на националните и европейски проекти за финансова подкрепа на винопроизводството и вътрешните източници за финансиране при инвестиции в иновативни технологии за сектора са предпоставка за повишаване на качеството на готовата продукция, конкурентоспособността, експорта и икономическият растеж в отрасъл земеделие.

Пето. Постигане на оптимални резултати от експорта на вино, са свързани не само с повишаването на квалификацията на служителите и работниците, ангажирани във винарските изби, но и от финансовата подкрепата на европейски и национални институции с целеви програми и проекти за презентирание на български качествени вина в страните-членки на ЕС, което чувствително, ще увеличи продажбите.

Шесто. Използването на добрите практики за постигане на по-добри финансови резултати – по примера на постигнатото от винарската изба „Черноморско злато” АД в периода след пандемията може да осигури ръст в експорта на вина и за други български изби.

Седмо. Предприятията от сектор винопроизводство се нуждаят от създаването на нова национална стратегия за оптимизиране на експорта чрез адекватна подкрепа към гроздопроизводителите, които са от изключително значение за винарската индустрия, защото трябва да се произвежда качествена суровината, от която се прави виното.

Като постигнати добри резултати в изследването можем да представим анализа на ефективните управленски решения, свързани с положителните резултати за производството и реализираната готова продукция от винарска изба Черноморско злато АД, което дава надежда за потенциал при увеличаване дела на експорта във винопроизводството на България чрез подобряване на функционалната грамотност на мениджмънта и човешкия капитал. Постигнатите позитивни резултати подчертават възможностите за следване на тази ефективна политика при оптимизиране на експорта на вино, след като КОВИД-19 значително понижи стокообмена на ЕС-28 и на България и оказва отрицателно въздействие върху външната търговия на България и ЕС-28.¹⁹

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В научното изследване се представя една тенденцията на незадоволителна конкурентоспособност на българското вино на международните пазари, тъй като делът на износа на вино в общия износ на страната намалява и за периода 2017-2023 година бележи спад от 0,13% до 0,09%. Делът на българското производство на грозде и вино в брутната продукция на селскостопанския отрасъл за изследвания период има трайна тенденция към спад поради лошата възрастовата структура на лозарските насаждения и прогресивно намаляват общите площи с лозови насаждения.

Въпреки тази негативна тенденция можем да потвърдим, че в условията на динамични пазарни промени, при засилена конкуренция на европейския пазар, винарска изба „Черноморско злато“ АД успява да оптимизира финансовия си резултат, чрез съкращаване на производствените разходи, минимизиране на себестойността на произвежданата продукция и увеличаване на експорта. Ефективният финансов мениджмънт на предприятието

---

¹⁹ www.trademap.org

за винопроизводство прилага финансово планиране и анализ на различни варианти на капиталовата структура, което дава възможност за сравнения и оценка на алтернативни решения, отразяващи влиянието на важни факторите върху крайния финансов резултат и финансовата стабилност, при високо качество на готовата продукция и възможност за експорт.

На база на анализа на постигнатите резултати от изба „Черноморско злато“ АД - винопроизводството в България има своя потенциал за увеличаване дела на експорта в аграрния сектор при подобряване на функционална грамотност на мениджмънта и човешкия капитал по отношение на конкурентоспособността в обществена полза.

От представеното изследване на тенденции, очертани от прегледа на винопроизводството, продажбите и износа на вино в България, както и в контекста на добри традиции и водещите добри практики представени от винарска изба „Черноморско злато“ АД можем да направим няколко важни извода:

- Винопроизводството в България продължава да поддържа относително стабилно равнище, в условията на неблагоприятна пазарна среда чрез трайно популяризирането на идентичността на водещите лозаро-винарски региони.
- Бъдещето на българското винопроизводство е тясно свързано с европейските програми и мерките за подпомагане на лозаро-винарския сектор за производство на качествени вина.
- Външнотърговското салдо трябва да запази положителни стойности като се използват големите резерви при експорта на европейските и световни пазари.
- Има резерви към подобряване на резултатите от експорта, които зависят от ефективните решения на финансовия мениджмънт на предприятията заети във винопроизводството и от подкрепата на правителството на България с целевата програма за информиране и

рекламиране на сектора в страните-членки на ЕС, което определено ще окаже положителен ефект върху популяризирането на българското вино.

- Внедряването на иновативни технологии за нуждите във винопроизводството дават възможност да се анализира най-доброто количество електронна информация от глобалната мрежа. Наблюденията през последните години показват, че съвременните информационни технологии могат да систематизират, обработват и поддържат единна база данни и софтуерни продукти за подобряване на дейността всички важни звена на предприятието.
- Непрекъснатото усъвършенстването на съвременни информационни системи са важен елемент от ефективното управление на бизнес с използването на интегрираните информационни системи (ERP – използване на актуална вътрешна и външна фирмена информация) при изготвянето на финансово-икономически анализ.

В заключение можем да потвърдим, с анализа на добрите практики и водещи тенденции в България и Европа, винопроизводството може да разгърне своя експортен потенциал и да заеме мястото на водещ подотрасъл в икономиката. В дисертацията се изследват някои от тези възможности за повишаването на потреблението на български качествени вина, експортната насоченост на българското винопроизводство, подобряване на финансовата устойчивост в сектора и растежа на икономиката.

III. Насоки за бъдещи изследвания по темата на дисертацията

Като насоки за бъдеща изследователска работа по темата могат да се посочат:

1. Повишаването на потенциала на технологична модернизация на българските изби да се утвърди като важен национален приоритет за развитие на българската винарска индустрия по отношение на експорта и трайното налагане на нашите вина на световните пазари.

2. Проучване на възможностите за прилагане на водещи маркетингови политики за постигане на по-добра конкурентоспособност на българските качествени вина при ограничен производствен капацитет, но с потенциал за инвестиции в иновативни технологии за винопроизводството.

IV. Справка за научните и научно-приложни приноси в дисертационния труд

Първо. Аргументирано представяне на възможностите пред винопроизводството в България да поддържа относителна финансова устойчивост, в условията на неблагоприятна пазарна среда чрез ефективна национална подкрепа за трайно популяризирането на идентичността на водещите лозаро-винарски региони на европейските и световните пазари.

Второ. Обосноваване на връзката за успешна перспектива пред винопроизводството на качествени вина в България с европейски субсидии и административни мерки за подпомагане на лозаро-винарския сектор, равностойни с тези за водещите държави във винопроизводството като отговор на намаляващия производствен капацитет на бутиковите винарски изби, които в по-голямата си част са микро- и малки предприятия.

Трето. Извеждане на външнотърговското салдо за търговията с българско вино през изследвания период 2017-2023г. , което запазва тренд към намаляване, тъй като по-голям процент от произведените вина в България се реализират на вътрешния пазар, а това показва голям резерв за оптимизиране на експорта на качествени вина.

Четвърто. Оптималното използване на националните и европейски проекти за финансова подкрепа на винопроизводството и вътрешните източници за финансиране при инвестиции в иновативни технологии за сектора са предпоставка за повишаване на качеството на готовата продукция, конкурентоспособността, експорта и икономическият растеж в отрасъл земеделие.

Пето. Представяне на постигнати оптимални резултати от експорта на вино, които са свързани с повишаването на квалификацията на служителите и работниците, ангажирани във винарските изби и с национална финансова подкрепата за презентирание на български качествени вина в страните-членки на ЕС, което чувствително увеличава продажбите във водеща винарска изба.

Шесто. Използването на представените в изследването добри инвестиционни проекти и практики за постигане на оптимални финансови резултати в периода след пандемията, ще осигурят ръст в експорта на вина.

Седмо. Обосноваване на необходимостта от създаването на нова национална стратегия за оптимизиране на експорта чрез адекватна подкрепа към гроздопроизводителите, които са от изключително значение за винарската индустрия, с производството на качествена суровината, от която се прави качествено вино.

V. Списък с публикациите на докторанта

Студии

1. Чорбаджийски, Й. Оптимизиране на експорта в сектор винопроизводство по примера на винарска изба Черноморски Злато АД. ГОДИШЕН АЛМАНАХ „НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ДОКТОРАНТИ“ – Том XVI, 2023, КНИГА 19 (СТУДИИ И СТАТИИ) АИ ЦЕНОВ, ISSN: 1313-6542

Доклади

1. Чорбаджийски, Й. Анализ на тенденциите във винопроизводството (2010-2019 г.) – финансово-отраслеви аспекти. Научно списание

„Общество и здраве“ Година II (2021), бр. 4, Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе © Университетска многопрофилна болница за активно лечение „Канев“ АД – Русе ISSN 2683-0892

2. Чорбаджийски, Й. Епидемията COVID-19 и винарската индустрия в България: предизвикателства и тенденции. СБОРНИК ДОКЛАДИ ОТ НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ „ЛОГИСТИКАТА И ОБЩЕСТВЕНИТЕ СИСТЕМИ” 25-27 , февруари 2021 година, Електронно издание Велико Търново, Издателски комплекс на НБУ „Васил Левски” ISSN 2738-8042, 1084 - 1096 стр.

VI. Участие на докторанта в научни форуми

1. Участие в Докторантска научна сесия - 20.11.2021 г., СА „Д.А. ЦЕНОВ“ Свищов, и представяне на Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“ АИ ЦЕНОВ, ISSN: 1313-6542
2. Участие в семинар „Методика на научните изследвания“, проведен на 09.10.-11.10.2020 г.
3. Участие в докторантската научна сесия 2022 г. като слушател.

VII. Справка за съответствие с националните изисквания по Правилника за приложение на Закона за развитие на академичния състав в Република България

Студия : 1 бр. (самостоятелна)

Научни доклади: 2 бр. в самостоятелен

Минимален брой точки: 30

Постигнат брой точки по Показател 7 (Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове), съгл. Приложение към чл. 1а, ал. 1 от на Правилника за прилагане на Закона за развитие на научния състав в Република България с Минимални национални изисквания към научната, преподавателската и/или художественотворческата или спортната дейност на кандидатите за придобиване на научна степен и за заемане на академичните длъжности главен асистент, доцент и професор по научни области и/или професионални направления в Област 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, 3.2. Психология, 3.3. Политически науки, 3.4. Социални дейности, 3.5. Обществени комуникации и информационни науки, 3.6. Право, 3.7. Администрация и управление, 3.8. Икономика, 3.9. Туризъм

Студия – 15т.

Доклад - 10т.

15+10+10 = 35 т. > 30т.

VIII. Декларация за оригиналност на дисертационния труд

Дисертационният труд под заглавие: „ФИНАНСОВ АНАЛИЗ И ОЦЕНКА НА АБСОРБЦИЯТА И ЕКСПОРТА В СЕКТОРА НА ВИНОПРОИЗВОДСТВОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ“ е автентичен и представлява собствена научна продукция на автора. В него са използвани авторски идеи, текстове и визуализация чрез графики и таблици, като са спазени всички изисквания на Закона за авторското и сродните му права чрез надлежно цитиране и позоваване на чужда авторска мисъл, както и данни, включително:

1. Постигнатите в дисертационния труд резултати и изведени приноси са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.

2. Представената от автора информация във вид на копия на документи и публикации, лично съставени справки и др. съответства на обективната истина.

3. Научните резултати, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно цитирани в библиографията.

.....
(Докт. Йордан Чорбаджийски)